

LAKATOS ISTVÁN (1895–1989):
BRASSAI SÁMUEL (1800–1897) ÉS A MUZSIKA¹
(Részlet)

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.

(...) Brassai életében a zene mindig igen fontos szerepet játszott. Hajnalban kelt. Első útja papucsban és házikabátban a zongorához vitte, este pedig rendesen olyan házhoz ment, ahol zenét lehetett hallgatni, de ha más nem akadt, Móti cigánybandáját hallgatta.

1851-ben Pesten van, ahol újságíróskodik, majd 1852-től Szőnyi Pál magángimnáziumában tanárkodott. Egyike volt ez a főváros leghíresebb iskoláinak, itt a matézis mellett a zenéről is tartott előadásokat. Az intézet élére később (1856) Gönczi Pál kerül, kivel Brassai bizalmas barátságban volt. Pesten főképp olyan családokhoz járt, akinél muzsikáltak. Gyakran volt együtt régi barátjával, Erkel Ferencsel és családjával, de sokat járt Huber Károlyékhoz is, aki igen jó hegedűs és zenetanár a fővárosban.² A Huber családban sok jó zenét lehetett hallani, hisz olyan ember hegedült, aki később Európa egyik leghíresebb hegedűsének számított: Hubay Jenő. Állandó kamarazenélés folyt a házban, és ezekről Brassai alig hiányzott. A Huber házban minden zenei nagyság megfordult, aki akkoriban Pestre vetődött, és valahányszor ilyen híresség érkezett Huberékhez, Brassai is pontosan bekopogtatott. Atyafiság is kötötte a Huber családhoz, Hubay Jenő bátyjának, Zoltánnak volt a keresztapja. Hubay Zoltán minden névnapjára levéllel köszöntötte keresztapját. A leveleket Brassai híven megőrizte. Ma az unitárius kollégium könyvtárában találhatók ezek a kedvesen gyermekes írások.

Gönczi Pál családjához is bejáratos volt. Gönczi tanártársa leányát, Etelkát kisgyermek kora óta tanította zongorázni. Gönczi Etelkához, a későbbi Dr. Csiky Kálmán műegyetemi tanár nejéhez, kedves zongoratanítványához, mindig meleg barátság fűzte.

Báró Eötvös József a családjával is a zene révén került bizalmas barátságba. Eötvös feleségével, Rosty Annával rendszeresen játszott zongorán négykezesen.

Alig volt Pesten tartózkodása alatt olyan hangverseny, melyen meg ne jelent volna. Hosszú, nyurga alakja, ősz, okos feje közismert volt a pesti hangversenytermekben. A korai ifjúságtól kifejlődött zenei érzék és érdeklődés, a jó muzsikussal való állandó érintkezés, a sok olvasás, tanulás, a jó hangversenyek hallgatása erősen kifejlesztették zenei ízlését, így hát nem meglepő, hogy egy-egy jó hangversenyre kocsin megy fel Pestre, Bécsbe, Berlinbe vagy Münchenbe. Bár kedvenc hangszere a zongora volt, és azon bizonyára elég jól is játszott, mert különben nem kísérhette volna a nagy Ernstet, mikor a világhírű „Elégia”-ját játszotta, szívesen muzsikált harmóniumon is, melyen Bach fugái orgona-szerűen érvényesültek. Házi muzsikálásoknál azonban ha kellett, brácsát, sőt csellót is játszott.

---

¹ Forrás: Lakatos István: Brassai Sámuel és a muzsika (I–V.). Keresztény Magvető, 1941/43.

² Ruzitska Béla: Brassai, mint zenész (kézirat).

Öreg koráig szorgalmasan zongorázott, és akkoris csak azért hagyta abba, mert ujjai már erősen reszkettek. Remek angol szerkezetű zongorája volt szobájának legszebb díszé, melyen halomszámra állottak a hangjegyek, közöttük a legfrissebben megjelent művek is. Volt egy szép Christian Neubauer (Buda, 1835) gordonkája, mely jelenleg a kolozsvári unitárius kollégium tulajdona. Ez a hangszer a jó nevű magyar hangszerkészítők egyik legszebb műve.

Bármennyire is örült a pesti élénk zenei életnek és a sok zenei élvezetnek, melyet a főváros hangversenyélete, operái nyújtottak, Brassai mégis visszavágyott Kolozsvárra. Vágya teljesült, mert 1859-ben megint megválasztják a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanárának. Minthogy itt nem tudta kielégíteni zene iránti vágyakozását, mert ritkábban fordultak meg zenei nagyságok, műkedvelő zenéléseket rendezett, hogy legalább ilyen módon jusson komoly muzsikához. Vagy a saját lakásán, mely a múzeumkertben volt, vagy ismerőseinél, hetenként összejöttek a város jobb műkedvelői és hivatásos muzsikusi zenélni. Főképpen kamarazenélés folyt. Ő maga vagy zongorázott, vagy brácsázott–csellózott, aszerint, hogy milyen hangszerre volt szükség az együttesben. Mindkét hangszeren a játékot magától, mester nélkül tanulta meg. Állítólag zongorán jól játszott. A Beethoven-szonátákat mind ismerte, és hangjegy nélkül játszotta.³ Dr. Vajda Emil tanár, aki a győri zeneiskolának volt igazgatója, maga is jó hegedűs, aki gyakran játszott mint műkedvelő hangversenyeken, és a kolozsvári Nagy Gábor-féle vonósnégyes tagja volt, személyesen jól ismerte Brassait, és azt mondja, hogy még a nyolcvanas években élvezet volt út zongorázni hallani.⁴ Brassai vezette be Kolozsvárra a hetenkénti előre megállapított napon való rendszeres kamarazenélést. Ezek a muzsikálások olyannyira beidegződtek e városban, hogy a kamarazene-együttesek még ma is a Brassai által bevezetett rendszer szerint folynak magánházaknál.

Ő maga életében mindig együttesek szervezésén fáradozott, és mindenkit beszervezett, aki csak alkalmas volt a játékra ilyen házi kamarazene-együttesekbe. Kozma Ferenc „Brassai mint aesthetikus” című dolgozatában⁵ összeállította azok névsorát, akikkel Brassai Kolozsvárott együtt muzsikált. Ezek közül ismertebb és jobb muzsikuskok voltak: Erkel Ferenc, a kitűnő zeneszerző, karmester és zongoraművész, Ruzitska György, a zenekonzervatórium egykori igazgatója, kitől Brassai zongorázni is tanult. (Kozma említett könyvében tévesen azt írja, hogy a konzervatórium első igazgatója volt, holott a zeneiskola, mely 1819-ben, mint az első magyar ilyen nemű intézet nyílt meg, előtte több igazgató vezetését túlélte. Az iskolai igazgatók alakulásától Ruzitskáig: Polcz Antal és Gross Péter József voltak. Ruzitskát csak 1835-ben választották meg igazgatónak.)⁶ Brassainak még muzsikálótársai voltak: Mátéfy Károly törvényszéki bíró, akit Liszt Ferenc, mikor 1846-ban Kolozsvárott hangversenyezett, magával akart vinni művészi körútra, Id. Bodor Pál és Id. Dr. Hintz György gyógyszerész, a konzervatórium egykori elnöke (előbbi gordonkás, utóbbi hegedűs), Ruzitska Béla pénzügyi tanácsos (gordonka), Wachsmann Ede dr. orvos (hegedű és brácsa), Dr. Bélteky Ferenc orvos (hegedű), Watterflied pénzügyi hivatalnok (hegedű és brácsa), Gegenbauer József, magán-zeneiskola-tulajdonos (zongora), Boer Gergely állami tanítóképezdei tanár (hegedű), Nagy Gábor, a Központi Szálloda tulajdonosa (hegedű), Pákey Lajos építész, az Unitárius Kollégium tervezője (gordonka).

Brassai már 1835-ben működő tagja volt a Kolozsvári Musikai Egyesületnek (a Konzervatóriumnak), mint ezt az 1835. november 15-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyve is tanúsítja. Zenei kérdésekben pedig olyan nagy volt a tekintélye, hogy mikor 1840-ben Ruzitska György igazgató egyik tanárával, Reich-hel az előadandó darabok miatt összeveszett, és az összetűzés olyan súlyos volt, hogy Ruzitska lemondott igazgatói állásáról, 1840 januárjában pedig háromszori tárgyalás után sem tudták őket megbékíteni, a

³ Kozma Ferenc: Brassai Sámuel, mint aesthetikus. Budapest, 1900 (32 p.)

⁴ Kolozsvár c. napilap 1890. június 19. száma.

⁵ M. K. Tudományos Akadémia kiadása, 1900 (33 p.)

⁶ Ürmösy Lajos: Kolozsvári Zene-Conzervatorium története 1819–1878-ig. Kötött kézirat, melyből Ruzitska

konzervátorium háromtagú egyeztető bizottságot küldött ki, melynek feje Brassai Sámuel volt. Az ő tekintélyével sikerült az ellentéteket elsimítani, s mindkét féllel az egymás ellen emelt vádakát visszavonatni. Brassait a konzervátorium tiszteletbeli tagjai közé választották, ami pedig nagy megtiszteltetés volt, mert ezzel a címmel az intézet olyan egyéniségeket tüntetett ki, mint Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, Joachim József, Brahms, hogy csak az egész híreseket említsük.

1864-ben Brassai maga köré gyűjtötte a jobb muzsikusokat, jobbára azokat, akiknek nevét már fentebb megemlítettem, és egy Házi Zenekört alakított, illetőleg szervezett, melynek célja éppen a kamarazenének belterjes művelése volt.

Kolozsvárott Brassai idejében rendszeresen folyt a házimuzsika Dr. Szabó József megyei főorvos házában, kinek felesége jó énekesnő volt. Itt találkoztak a város legjobb és legértelmesebb muzsikusai. Brassai sem hiányzott ezekről az összejövetelekről. Ha kellett, maga is leült játszani, de szívesen hallgatta mások muzsikálását is. Dr. Szabó József halála után Gegenbauer József zenetanár házában találkoztak a muzsikusok. Ekkor már nyilvános matinákat is rendeztek, melyeken előre elkészített műsorokat játszottak a meghívott közönségnek. Az előadásoknak és műsorok összeállításának, valamint a betanításnak is leglelkesebb munkása Brassai volt, kinek jó ízlése biztosította a zenélések értékét és sikerét is.

Brassai nem lépett fel nyilvánosan, de saját kedvtelésből hetenként rendszeresen muzsikált. Legszívesebben zongorán játszott négykezeset, vagy kísért énekeseket. A meghitt magántársaság volt az ő zenéléseinek igazi terepe. (...)

(...) Brassainak a nagy művészek közül személyes ismerősei voltak H. W. Ernst, Joachim, Millanolo Teréz és Hubay a hegedűsök, Liszt és Erkel a zeneszerzők, és zeneírók közül Id. Ábrányi Kornél és Bartalus István. Ernstről azt írja: „a hegedű legnagyobb énekese”. Valóban jellemző mondás, mert a nagy hegedűsben nemcsak a kitűnő mesterségbeli készségét, hanem remek éneklő hegedűhangját szerették legjobban. Ernstről azt mondja Brassai a Szépirodalmi Lapokban (1853/51.): „az iszonyú nehézségek oly játszi és erőtlen legyőzése, melyen ilyen csoda fokon másoknál alig tapasztaltam, nála úgy tűnik, mintha nem is volnának nehézségek.” Majdnem minden nagy énekesnőt hallott, azok közül Artot, Patti és Beardotné meghallgatására Bécsbe és Berlinbe utazott, Lagrange asszonyt pedig, kinek Erkel a Bánk bán operában a La Grange áriát írta, Pesten hallotta. A zongoristák közül Bülowot (Liszt vejét), Lisztet, Dreyschockot, Erkel Ferencet, Székely Imrét, Schumann Klárát és Rubinstein szerette. 1870-ben Boér Gergely zenetanárral Bécsbe utazik a florencei vonósnégyes és Jan Becker hegedűművész a vonósnégyes vezető hegedűsének estélyére. Beckert igen soka becsülte. Semmi fáradtságot nem tartott soknak, ha arról volt szó, hogy egy jó hangversenyt meghallgathasson. Még a kilencvenes években felutazott Bécsbe vagy Berlinbe egy agyonhirdetett híres énekesnő koncertjére, de már az első ütemek után tudta, hogy csak közepes énekesnőről van szó, hogy a híres dalos nem sokat ér, „minek okáért nyakaköré kerítette condra-gubáját és rögtön elutazott Berlinből”.⁷ Kolozsvárott el volt terjedve róla, hogy egy hangversenyre gyalog ment fel Budapestre. Egy újságíró egyszer meg is kérdezte tőle, hogy ez igaz-e. Brassai azt mondotta: „Si non e vero, e ben trovato, mert ha arra került volna a sor, én még azt is megtettem volna. Nagyon szeretem a zenét, ez volt egyetlen mulatságom, vigasztalásom.”⁸ (...)

(...) A zongorista Liszt Ferenc előtt mindig meghajtotta az elismerés lobogóját. Már 1846-ban írja az általa Kolozsvárott szerkesztett Vasárnapi Ujságban, melyet elejétől végig ő írt: „Magyar király van Pesten, Liszt a világhíres zongorakirály... s midőn a művész ujjai alatt neki indulnak a magyar népdalok, tüzesen, mint Illés szekeren s mélán búsongva, mint régi szebb élet emléke, még az is eszébe jut a merengő hallgatónak, ami volt, de nincs, s még hírét

⁷ Pesti Napló, 1897/177. Kolozsvár c. napilap 1890. május 7-8. Szunyog: Brassai Sámuel.

⁸ Fitz József: Brassai Sámuel. Monográfia. 1911. évf. 81. p.

is elmosta az eső.”⁹ Majd pesti hangversenye után: „Ő (Liszt) ám az igazi magyar érzésű honfiú... bár hozzánk is beszólna.”¹⁰ Mikor aztán Liszt Kolozsvárra is eljött, lelkesedéssel ír róla lapjában : „Nálunk a zongora bájos hatalmú királya... Liszt Ferenc oly sokat tud feledtetni velünk a rideg jelenből, s viszont oly sokat támaszt fel emlékeink sírjából. Csak az a hijja, hogy kurucok legyünk, midőn hatalmas Rákóczián elandalgunk. Ha szája nem is beszél magyarul, beszél ám művészi tíz ujja...” Leírja Brassai, hogy Szebenben Liszt az összegyűlt magyaroknak eljátszotta Rákócziát, a szászok pedig az Erlköniget kívánták. Erre a Bote c. lapjukban azt írják, hogy tán nem tudja a művész, hogy német földön van. „Nem biza – írja Brassai. – Édes jó földi, semmit nem tudott (Liszt) Németországnak ilyen fiókjáról.”¹¹ (...)

(...) Kritikái fénysugárként mutatták meg az akkori magyar zenebírálóknak a helyes és igaz utat. Ezek a bírálatok feltűnést is keltettek, mert nem csak szakszerűek, igazságosak, de mindig ötletesek és érdekesek is voltak. A közönség élvezettel olvasta őket, mert tanult belőlük, de jól is mutatott mellettük. Mai szemmel nézve, ezek a bírálatok legszebb értékei az akkori zenekritikának. Szinte egyedülállóak voltak a magyar zenebírálat terén. Brassainak csak egyetlen tévedése volt, az, hogy nem volt elég jövőbelátó, és nem ismerte fel Wagner és iskolájának jelentőségét. De vajon nincsenek-e a mai képzett, művelt, okos zenebírálok között sokan, akik még mindig nem értik és nem képesek értékelni az előrelátó és érző kortársak művészetét. Bartókban és Kodályban, valamint iskolájuknak munkájában és lángeszükben hány magyar bíráló lát maradandó rendkívüli értéket? (...)

(...) Brassai bírálataiban is az marad mindig, ami volt, a fűrő-faragó erdélyi székely, aki minden iránt érdeklődik, keményfejű, kérlelhetetlen, bátor harcos, igazságos, könnyedén, természetesen humoros, őszinte, egyenes, szókimondó, célratörő, örökösen kíváncsi, ravasz, okos, körmönfont, gunyoros torockószentgyörgyi góbé, aki bárhova dobják is, mindig talpra esik, mint a macska.

Ha életében nem is tulajdonították olyan komoly jelentőséget zenebírálatainak, mint azt megérdemelte volna, munkássága nem maradt észrevétlen, sem hatástalan. Egyik életírója már akkor észrevette, hogy írásai zenéről „még most is utol nem ért példányokként ragyognak irodalmunkban”.¹² Alapos zeneértését későbbben is megemlíti, valahányszor vele foglalkoznak.¹³

A mai korszerű magyar zenebírálatnak egyik első komoly egyénisége volt Brassai, azok közül való, akik a kritikában legelőször merték őszintén megmondani a véleményüket. Ezt a mai zenebíráló nemzedék nem tagadhatja meg ősatyjától. Ez alkalommal megint Erdély volt az, mely megmutatta az utat, melyen zenebírálásunknak haladnia kellett.

---

⁹ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846 (627. sz., 319. p.)

¹⁰ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846 (628. sz., 336. p.)

¹¹ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846 (656. sz., 781. p.)

¹² Vasárnapi Ujság, 1860 (42. sz.)

¹³ Vasárnapi Ujság, 1872 (52. sz.)